

РОЗДІЛ 4. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

РЕГІОНАЛЬНІ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ КОНЦЕПЦІЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ REGIONAL INSTITUTIONAL OPPORTUNITIES FOR THE POST-WAR RECOVERY OF UKRAINE BASED ON THE CONCEPT OF CONVERGENCE

Статтю присвячено дослідженню потенційних проблем післявоєнного розвитку регіонів України з урахуванням засад концепції конвергенції. Враховано передумови виникнення проблем сучасного стану та вплив показників діяльності окремого регіону на розвиток національної економіки загалом. Визначено основні перепони на шляху відновлення функціонування основних інституцій регіону на основі дослідження існуючих питань, які вирішуються на сучасному етапі. Встановлено причинно-наслідковий зв'язок регіональних диспропорцій на основі конвергентного аналізу. При цьому виокремлено вплив міграційних процесів, зумовлених воєнними діями, на втрату промислового потенціалу. У дослідженні встановлено, що відсутність стратегії регіонального розвитку не дозволила менш розвиненим регіонам надолужити відставання навіть попри значне публічне фінансування, сплановане в центрі. У результаті дослідження запропоновано шляхи вирішення визначених проблем, окреслено етапи їх реалізації.

Ключові слова: регіональні інституціональні можливості, регіональна політика, регіональні диспропорції, післявоєнне відновлення економіки регіонів, регіональний розвиток, інфраструктура регіону.

The article is devoted to the study of potential problems of the post-war development of the regions of Ukraine taking into account concept of convergence. The prerequisites for the emergence of problems of the modern state are taken into account. The main obstacles on the way to restoring the functioning of the main institutions of the region have been identified based on the study of existing issues that are being resolved at the current stage. Basic on the convergence analysis the cause-and-effect relationship of regional disparities, which have deepened over the last ten years, has been established. At the same time, the impact of migration processes caused by military actions on the loss of industrial potential is singled out. After all, there have been significant changes in the structure of many regional economies, a significant number of enterprises in the heavy, mining, metallurgical and chemical industries have been lost, including due to the outflow of the working population. This, in turn, caused changes in the distribution of the share of regions in the GDP of Ukraine and started the trend of economic flow of the economy from the eastern regions to the central and western ones. The study found that the lack of a regional development strategy (at the level of the state and each region), which takes into account a wide range of direct and indirect factors that affect the performance of local businesses, did not allow less developed regions to catch up, even with significant public funding, planned in the center. The study also emphasized that the growth of the share of the city of Kyiv in the economy of the country increases the asymmetry of the development of the capital and regions. The problem of the destruction of a huge number of infrastructure objects throughout the country, which is aggravated by the weakening of power institutions in the regions that were under occupation or are partially occupied today, is analyzed. This significantly slows down the adoption of quick measures for its elimination. As a result of the study, ways of solving the identified problems were proposed, and the stages of their implementation were outlined.

Key words: regional institutional capabilities, regional policy, regional disparities, post-war economic recovery of regions, regional development, regional infrastructure.

УДК 332.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct72-22>

Савчин І.З.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри теорії економіки
та управління,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

Savchyn Iryna

Ivano-Frankivsk National
Technical University of Oil and Gas

Постановка проблеми. На сьогодні в нашій країні склалася ситуація, коли одночасно потрібно вирішити ряд складних завдань, які не можна відкласти на потім: повернення людей, післявоєнна відбудова. Причому їх необхідно реалізувати в такий спосіб, щоб уникнути подальшого збільшення розбіжностей та розривів у розвитку різних регіонів і створити ефективний український простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему збалансованого розвитку регіонів досліджували ряд українських учених, зокрема Герасимчук З.В [1], Долішній М.І. [2] та інші. Але питанню збалансованого розвитку саме інфраструктури регіону ще не приділено достатньої

уваги науковців [3]. Загалом, дослідження регіонального розвитку здійснювалися в багатьох аспектах: теоретичному (І. Благун, Я. Притула, Б. Беррі, Д. Рей), макrorівневому (І. Вахович, І. Дробуш), формалізований (І. Савчин) [4]. Проте головна мета вдосконалення економічного механізму управління розвитком регіону зберігається і в післявоєнний період – забезпечення комплексного розвитку інфраструктури територій та поліпшення умов життя населення в процесі відбудови країни [2] – не розглядалася саме з точки зору концепції конвергентного розвитку регіонів.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз впливу воєнних дій на соціально-економічну

систему регіону, виявлення потенційних перепон на шляху відновлення основних регіональних інституцій, встановлення причинно-наслідкових зв'язків регіональних диспропорцій на основі концепції конвергенції та окреслення етапів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Регіональна політика розвинених країн зазнала значних еволюційних змін в останнє десятиліття. Адже вважалося, що подолати регіональні диспропорції можна тільки завдяки суттєвим впливам в інфраструктуру з центру. Але регіональна політика України в довгостроковій перспективі повинна базуватися на принципах пріоритетності загальнонаціональних інтересів. Це передбачає, насамперед, урахування особливостей регіонів, вирівнювання рівнів їх соціально-економічного розвитку, забезпечення для всіх регіонів однакових умов розвитку, дотримання закономірності та стабільності в розподілі владних повноважень між центром і регіонами [5]. Тому формування політики економічного розвитку регіонів необхідно здійснювати на засадах концепції конвергенції, тобто зрівноваження регіонів у межах економіки. В попередніх дослідженнях [4] нами була розроблена і запропонована універсальна концепція економічного розвитку регіонів, яка може бути вдосконалена шляхом адаптації її складових до умов післявоєнної відбудови.

Вибір пріоритетних цілей та інструментів розвитку дасть можливість регіонам вийти зі складного становища, стабілізувати й активізувати їх розвиток на основі використання інноваційного потенціалу [6].

Станом на сьогодні Україна уже ввела деякі зміни в законодавство у сфері регіонального розвитку. Зокрема [7]:

1. Ще не затверджений – але оприлюднений План відновлення України терміном на 10 років з фінансуванням більше як 750 млрд. доларів.

2. Законом «Про засади державної регіональної політики» передбачено розробку: плану відновлення та розвитку регіонів і планів відновлення та розвитку територіальних громад.

3. Законом «Про регулювання містобудівної діяльності» передбачено розробку: програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини).

Для цього створюється система планувальних документів і почалося створення відповідних інституцій.

Відбулися зрушення у сфері сучасного підходу в до управління регіоном. Зокрема, сформувалося уявлення [7] про сфери, які потребують першочергового оновлення. А саме:

– необхідність стратегії регіонального розвитку (на рівні держави і кожного регіону), яка враховує широкий спектр прямих і непрямих факторів,

що впливають на результати діяльності місцевого бізнесу;

– розкриття потенціалу унікальних для регіону активів;

– виявлення можливостей для розвитку регіону, а не фокусування на його слабких сторонах чи потреби в підтримці;

– координація системи багаторівневого врядування регіональним розвитком за участі центральної, регіональної і місцевої влади та всіх заінтересованих сторін;

– посилення управлінської спроможності місцевого і регіонального рівнів.

Така політика не суттєво зменшила регіональні відмінності, що не дозволило менш розвиненим регіонам надолужити відставання, навіть попри значне публічне фінансування, сплановане в центрі. Причиною є недостатнє вирішення проблемних питань на законодавчому рівні.

На нашу думку, необхідно прийняти ряд важливих рішень. Дозволити на законодавчому рівні багаторічне програмування регіонального розвитку на центральному та субнаціональному рівнях, забезпечити можливість співфінансування таких програм на центральному та субнаціональному рівнях, запровадити надійну й ефективну систему фінансового контролю та аудиту інвестиційних видатків за програмами. При відборі та реалізації проєктів регіонального розвитку слід брати до уваги законодавство ЄС у таких сферах, як публічні закупівлі, конкуренція, державно-приватне партнерство, навколишнє середовище, транспорт, боротьба з дискримінацією, гендерна рівність, статистика для здійснення інтеграції в глобальний простір (Європа, світ) [7].

Забезпечити створення відповідних інституцій на центральному та регіональному рівнях з чіткими завданнями і повноваженнями. Інституційна рамка потребує створення ефективного механізму міжвідомчої координації з питань регіонального розвитку, залучення і консультацій із широким колом заінтересованих сторін у підготовці та реалізації програм.

Забезпечити високу адміністративну спроможність в усіх інституціях на центральному і регіональному рівнях. Зокрема, набір і навчання персоналу та реалізацію заходів із утримання кваліфікованих і досвідчених працівників відповідних інституцій.

Програмування [7] охоплює підготовку Угоди про партнерство з ЄС і низки операційних програм регіонального розвитку. Країни-члени повинні забезпечити широке партнерство для підготовки програмних документів. Також їм необхідно створити всі необхідні умови повного фінансування достатньої кількості проєктів і вжити відповідні інформаційні і комунікаційні заходи для подання реалізації проєктів регіонального розвитку і

досягнення цілей регіональної політики ЄС у країні-члені.

Система моніторингу і оцінювання передбачає реформування у створенні відповідних структур і налагодження в них процесів відповідно до вимог ЄС, а також функціонування комп'ютеризованої системи управління інформацією (MIS), доступної і відкритої для всіх зацікавлених сторін.

Створення законодавчої рамки для фінансового управління, контролю й аудиту передбачає надання відповідних повноважень існуючим інституціям, які відповідають законодавству ЄС, а також впровадження системи фінансового управління, контролю та аудиту з чітко визначеними завданнями і цілями з відповідальністю кожного органу.

При цьому необхідно враховувати передумови виникнення проблем сучасного стану. Їх спричинили відсутність реальних кроків із формування згуртованості українського простору впродовж 1991–2013 років, нехтування розвитком регіональної політики, значна асиметрія в економічному розвитку українських регіонів, культивування політиками культурних, релігійних, мовних, етнічних, історичних відмінностей між жителями різних регіонів.

Початок воєнних дій навесні 2014-го року на сході країни спричинив масовий відтік населення:

понад мільйон людей залишили місця свого постійного проживання. В результаті було втрачено велику частину промислового потенціалу, відбулися значні зміни у структурі багатьох регіональних економік через втрату значної кількості підприємств важкої, добувної, металургійної та хімічної промисловості.

З рис. 1 видно, що понад 1,5 мільйона осіб переїхали з урбанізованого окупованого сходу більше на захід. Але слід зазначити, що багато з них осіли недалеко від свого постійного місця проживання, а саме: в неокупованих частинах своїх областей, в суміжних і, частково, центральних областях, у місті Києві.

Це внесло зміни в економічний розвиток регіонів, адже зміни в чисельності населення і демографічній структурі належать до соціальних чинників. Це, своєю чергою, згідно концепції конвергенції, впливає на результуючий показник – обсяги та динаміка ВРП на 1 особу [4].

З 2016-го починається стабільне зростання ВВП України після його різкого падіння в 2014–2015 роках. В Україну заходять нові інвестиції, будуються нові підприємства з концентрацією в центрі та на заході, віддалених від кордонів з РФ і тодішньої зони розмежування.

Це привело до змін в розподілі частки регіонів у ВВП України, що відображено в таблиці 1.

Рис. 1. Внутрішня міграція станом на 2018 рік

Джерело: [6]

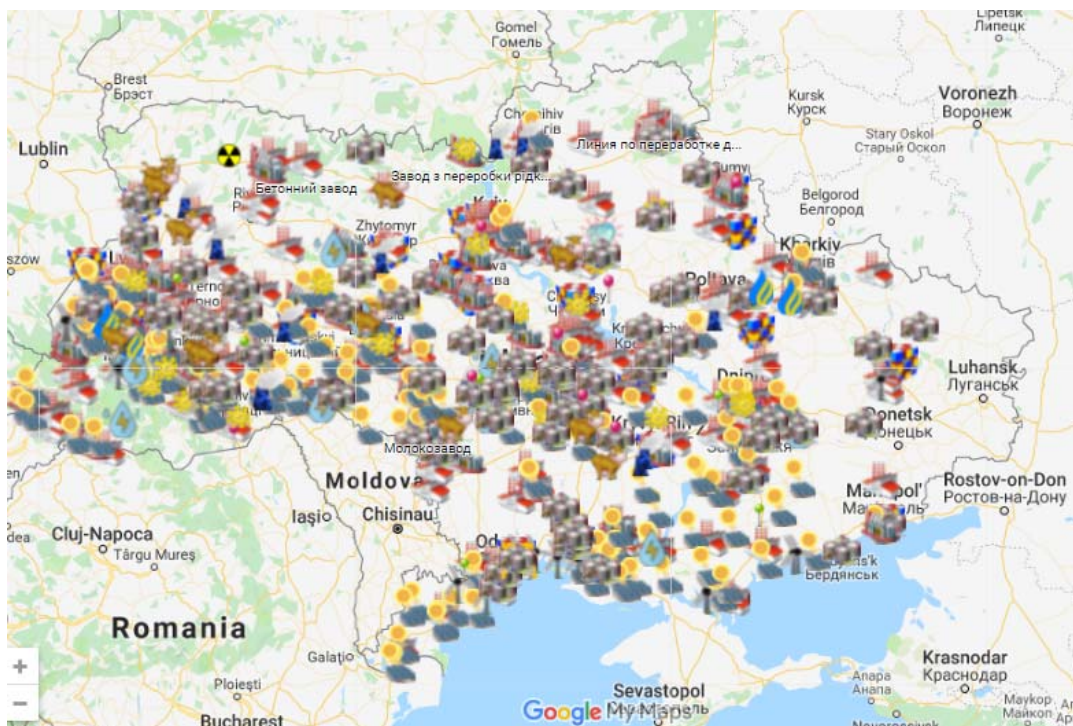

Рис. 2. Карта розміщення нових виробничих об'єктів в Україні, 2015–2019 роки

Джерело: [7]

Таблиця 1
Частка регіонів у ВВП України, %

Регіон	2004	2012	2015	2019
Донецька	13,2	11,7	5,8	5,2
Луганська	4,3	3,8	1,2	1
Львівська	4,1	4,3	4,8	5,4
Хмельницька	1,8	1,8	2,1	2,1
Київська	3,4	4,8	5,2	5,5
м. Київ	17,8	18,9	22,7	23,9

Джерело: дані Держстату, [7]

Рис. 2, 3 і табл. 1 відображають тренд економічного переміщення економіки зі східних регіонів у центральні та західні ще до початку повномасштабного наступу РФ на Україну 2022 року. Частка міста Києва в економіці країни суттєво зростає, асиметрія розвитку столиці і регіонів постійно збільшується.

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року лише загострило цю ситуацію як в територіальному, так і в соціальному й економічному аспектах.

Це призвело до переміщення значної кількості населення усередині і за межі України. За даними ООН, Україну залишили 6,5 мільйонів осіб. вважається, що повернулося 4 мільйони осіб. На жаль, більш точних даних наразі не існує. Проте ми можна стверджувати, що це кілька мільйонів. Ситуація з ВПО в Україні також суттєво змінилася порівняно з роками до 24.02.2022 року. Зросла

загальна кількість ВПО (4,7 мільйона в 2022 році проти 1,5 мільйона в 2021-му) і значно змінилось їхнє розміщення в українських регіонах [7].

До початку вторгнення основна частина ВПО проживала в східних територіях, але тепер це західні і центральні регіони. У багатьох громадах західних регіонів частка ВПО становить 10–15% від місцевого населення. Серед ВПО 86% переміщені з півдня та сходу України. Припускаємо, що щільність населення східних і південних регіонів України і надалі буде зменшуватися, що суттєво ускладнить відновлення даних територій.

В цілому, для повернення ВПО в місця свого постійного проживання потрібне настання певних умов: безпека в населеному пункті (40% серед усіх ВПО назвали таку умову), після завершення російського вторгнення (27%), робота критичної інфраструктури (25%) і відсутність обстрілів (23%). Зауважимо, що 77% опитаних не збираються переїжджати з їхнього теперішнього місця перебування. Найбільше тих, хто не збирається повертатися, у категоріях «чоловіки віком 18–29 років»[7].

Одним із найбільш критичних викликів для України ще перед війною був демографічний [9]: скорочення та старіння населення, які до того ж відбувалися дуже нерівномірно. В умовах війни ці виклики стали домінуючими і найскладнішими для вирішення.

Ключовим фактором у відновленні регіонів є повернення біженців і внутрішньо переміщених осіб до місця їхнього попереднього постійного

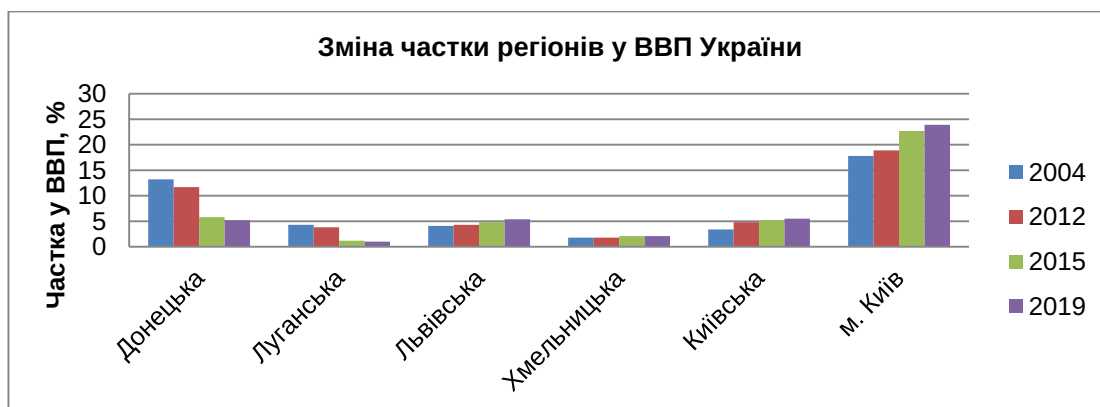

Рис. 3. Ілюстрація зміни частки регіонів у ВВП України (за Таблицею 1)

проживання. Але варто розуміти, що значна їх частина не повернеться у місця попереднього проживання навіть із настанням миру, безпеки, наявності робочих місць. Отже, це необхідно враховувати при плануванні відбудови зруйнованого та відновлення регіональної економіки. Останнє є проблемою глобального масштабу, адже за спільною оцінкою Світового банку та уряду України, прямі збитки станом лише на 1 червня 2022 року становили 97 млрд дол., а загальний обсяг потреб для відновлення – 349 млрд дол., з яких 105 млрд дол. знадобляться у короткостроковій перспективі до трьох років. Станом на сьогодні дані збитків і потреб у відновленні значно збільшилися, оскільки війна триває, спричиняючи нові руйнування щодня. Станом на 1 серпня 2022 року 40% руйнувань – це житлова інфраструктура і 31% – транспортна [7].

Для вирішення проблеми потрібні швидкі рішення спроможних інституцій, оскільки інституції у регіонах, які перебували під окупацією чи є частково окупованими, є досить ослабленими. Посилення спроможності інституцій є питанням не менш важливим для національного рівня, зокрема для Мінінфраструктури, Мінреінтеграції, Мінекономіки, які задіяні в процесі планування відновлення.

Висновки з проведеного дослідження.

У результаті дослідження нами визначені основні перепони на шляху відновлення функціонування основних інституцій регіону, встановлені причинно-наслідкові зв'язки регіональних диспропорцій, виокремлено вплив міграційних процесів на втрату промислового потенціалу, проаналізовано проблему руйнування величезної кількості інфраструктурних об'єктів по всій країні.

Для вирішення окреслених проблем необхідна реалізація кількох етапів.

1. Оцінити завдані збитки, за результатами оцінки правильно розпланувати відновлення регіональної та місцевої економіки з урахуванням основних засад конвергенції.

2. Оцінити реальні потреби жителів територіальних громад і регіонів для планування відбудови лише тих об'єктів, що будуть реально використовуватися.

3. Здійснити перехід від морально застарілих до новітніх підходів щодо відбудови та відновлення на основі створених ефективних механізмів координації відновлювальних робіт у регіонах на основі конвергентної концепції.

Це можливе лише після забезпечення прозорості процедур фінансування, мінімізації корупційних ризиків для прискорення соціально-економічного розвитку територій відновлення.

Керуючись результатами нашого дослідження, у подальшому можуть бути розроблені на основі адаптованої концепції конвергенції заходи щодо досягнення конвертного економічного розвитку регіонів України в умовах післявоєнної відбудови.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Герасимчук З.В., Поліщук В.Г. Теоретичні основи інституційного забезпечення стимулювання сталого розвитку регіону. *Регіональна економіка*. 2011. № 4. С. 30–47.
2. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі XX– XXI століть: нові пріоритети : монографія. Київ : Наукова думка, 2006. 512 с.
3. Красностанова Н.Е., Медловська Н.В. Збалансований розвиток інфраструктури регіону. *БізнесІнформ*. 2022. № 11. С. 128–133.
4. Основи регіонального управління в Україні : підручник / авт.-упоряд. : В.М. Вакулєнко, М.К. Орлатий, В.С. Куйбіда та ін. Київ : НАДУ, 2012. 576 с.
5. Узунов В.В. Розвиток інноваційної інфраструктури регіонів України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2012. № 8. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=638>.
6. Державна регіональна політика 2023: бути чи не бути? URL: <https://zn.ua/ukr/internal/derzhavna-rehionalna-politika-2023-buti-chi-ne-buti.html>.
7. Топалова І.А. Шляхи підвищення результативності діяльності суб'єктів господарювання регіону в

контексті їх ресурсного забезпечення. *Бізнес Інформ*. 2022. № 11. С. 133–141.

8. Савчин І.З. Оцінювання та аналізування конвергенції в економічному розвитку регіонів України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05. Івано-Франківськ, 2017. 20 с.

REFERENCES:

1. Herasymchuk Z.V., Polishchuk V.H. (2011) Teoretychni osnovy instytutsiinoho zabezpechennia stymuliuvannia staloho rozvytku rehionu [Theoretical foundations of institutional support for stimulating the sustainable development of the region]. *Rehionalna ekonomika*, no. 4, pp. 30–47.

2. Dolishnii M.I. (2006) Rehionalna polityka na rubezhi KhKh– KhKhI stolit: novi priorityty : monohrafiia [Regional policy at the turn of the 20th–21st centuries: new priorities: monograph]. Kyiv: Naukova dumka, 512 p.

3. Krasnostanova N.E., Medlovska N.V. (2022) Zbalansovanyi rozvytok infrastruktury rehionu [Balanced development of the infrastructure of the region]. *BiznesInform*, no. 11, pp. 128–133.

4. Vakulenko V.M., Orlatyi M.K., Kuibida V.S. (2012) *Osnovy rehionalnoho upravlinnia v Ukraini : pidruchnyk* [Basics of regional administration in Ukraine: textbook]. Kyiv: NADU, 576 p.

5. Uzunov V.V. (2012) Rozvytok innovatsiinoi infrastruktury rehioniv Ukrainy [Development of innovative infrastructure of the regions of Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, no. 8. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=638>.

6. Derzhavna rehionalna polityka 2023: buty chy ne buty? [State regional policy 2023: to be or not to be?]. Available at: <https://zn.ua/ukr/internal/derzhavna-rehionalna-politika-2023-buti-chi-ne-buti.html>.

7. Topalova I.A. (2022) Shliakhy pidvyshchennia rezultatyvnosti diialnosti subiektiv hospodariuvannia rehionu v konteksti yikh resurnooho zabezpechennia [Ways of increasing the effectiveness of regional business entities in the context of their resource provision]. *BiznesInform*, no. 11, pp. 133–141.

8. Savchyn I.Z. (2017) *Otsiniuvannia ta analizuvannia konverhentsii v ekonomichnomu rozvytku rehioniv Ukrainy* [Assessment and analysis of convergence in the economic development of the regions of Ukraine]. (PhD Thesis). Ivano-Frankivsk, 20 p.